

AY TANRISI MEN'E VE TANRIÇA ARTEMIS'E YAPILAN SAYGISIZLIĞIN BEDELİ

Lydia'da (özellikle Kula civarında) ve Phrygia'da (Çal-Bahadınlar civarında) ele geçen ve itiraf yazıtları (*confesiones*) adını alan özel bir yazıt grubu, Batı Anadolu halkının M.S. II. ve III. yüzyıllarda yerel tapınakların baskısı altında olduklarını göstermektedir. Öyle ki, bu bölgelerdeki yerel tanrılar yakın çevrelerinin efendileri, sahipleri ve hatta kralları olarak kabul edilirdi. Bu tanrılar o kadar güçlüydüler ki, hastaları iyileştirebilir, mezarları soygunculardan koruyabilir ve haksızlık yapanları ölüme varan

Kula civarında bulunan ve M.S. 197 yılına tarihlenen bu yazıtta, Ay Tanrısı Men'in tapınağına, heykellerine ve kutsal kölelere yönelik saldırı hakkındaki itiraf (confessio) yer almaktadır (Manisa Müzesi).

cezalarla cezalandırabilirlerdi. Örneğin, bir tanrı veya tanrıçanın rahipler aracılığı ile ilettiği bir talebi yerine getirmemek büyük bir günahı. Öfkelenen tanrılar yatıştırmak da günahkarların göreviydi. Bu nedenle, tanrıların öfkesi ile başı belaya giren kişiler, onları nasıl sakinleştirebileceklerini tapınağa giderek öğrenmek ve bunun gereğini yerine getirmek zorundaydılar. Bu yerel tapınaklar inanç istismarını o kadar ileri götürmüşlerdi ki, örneğin bazı tapınaklar, mal ve para telepleri bir yana, anne-babalardan, küçük yaştaki çocuklarını "tapınağın hizmetine adanmasını" bile emredebilmekteydiler. Onların bu tavırları insanları genel bir

hoşnutsuzluğa sevketti; kutsal sayılan varlıklara olan saygı azaldı. Nitekim bazı itiraf yazıtları, insanların tapınak personeline ve mülküne karşı işlenen 'günahlardan' söz etmektedir. Bunlar arasında tapınağın payını ödememe, tanrının hizmetine girmeyi reddetme, tanrıların güvercinlerini yakalama, bir kutsal köleye küfretme, kutsal ağaçları kesme ya da kutsal ormandan elde edilen odundan satın alma, rahiplere olan borcunu ödememe, tapınağa asker sokma, tanrının malını zimmetine geçirme, kutsal köle olan bir kadınla seks yapma vb. gibi "günahlar" yer almaktaydı.

Lydia'daki antik Kollyda'da (Kula/Gölde) bulunarak Manisa Müzesi'ne taşınan, M.S. 197 yılına ait Grekçe bir itiraf yazıtında "Nohut" lakaplı Onesimos adlı bir adamın, Motylla köyünde tapınağı bulunan Tanrı Men (Ay Tanrısı) ile başının nasıl derde girdiğine ve tanrıyı nasıl yatıştırdığına ilişkin itirafı yer almaktadır. Yazıtın çevirisi şöyledir:

«Motylla'lı tanrı Men için düzenlenen festivalden dönerken, ellerinde kılıç, sopa ve taşlar bulunan bir kalabalık binaya (tapınağa) yönelerek kutsal kölelere ve tanrıların heykellerine saldırdı. Hiç kimse ne kendini, ne tanrıların heykellerini, ne de kutsal köleleri kurtarabilecek durumdaydı. 'Nohut' Onesimos da bu sırada tesadüfen oradaydı ve saldırıyı durdurmaya gücü yetmedi. Ve (bu yüzden), aradan 5 yıl geçtikten sonra, omuzundan cezalandırıldı. Ve ben tanrıya sadık biri olmadığım için hiçbir kimse beni iyileştiremedi. Ama sonuçta tanrı bana şifa verdi. Ama (yine tanrının verdiği) ikinci bir ceza sonucunda, vücudumun kaba etleri 3 gün ve 3 saat boyunca tutuldu. Tanrı tarafından iyileştirildikten sonra, bu yazılı taşı kendi adıma dua ederek diktim. 282 yılının (= M.S. 197) Daisios (Mart-Nisan) ayının 20. gününde».

Ama dinsel yasalara göre tanrı heykellerine ve kutsal personele saldırmanın cezası ölümdü. Anlaşılan, Onesimos'un olay sırasında **"tesadüfen"** orada olduğunu ve **"saldırıyı durduramadığını"** ifade ederek yaptığı savunma etkili olmuş ve (olaydan 5 yıl geçtikten sonra!) tanrı tarafından yalnızca hasta edilerek cezalandırılmıştı.

Antik devirde kutsal objelere yapılan saldırıları kaydeden diğer bir yazılı belge de, 1961 yılındaki Ephesos kazılarında ele geçen ve çok daha erken bir döneme ait olan bir Grekçe yazıttır. Çok sayıda makaleye konu olan ve **"sacrilege inscription"** olarak ünlenen bu yazıtta,

Ephesos Artemis'i için Sardeis'de düzenlenen dinsel bir törene müdahale ederek günah işleyen ve bu nedenle ölüm cezasına çarptırılan 46 Sardeis vatandaşının adları yer almaktadır. M.Ö. 340-

320 yılları arasına tarihlenen bu yazıtın çevirisi şöyledir:

«Tanrıça (Artemis) için görev yapan savcılar, (onların) şu suçtan dolayı ölüme mahkum edilmelerini teklif ettiler: Atalarımızdan kalan geleneklere göre Artemis'in giysisi (*khiton*) için

kent (Ephesos) tarafından (Sardeis'e) kutsal bir heyet gönderildiğinde ve elçiler Sardeis kentine ve Ephesos'lular

ın orada kurduğu Artemis Ephesia tapınağına ulaştıklarında, o kimseler kutsal eşyalara saygısızlık ettiler ve elçilere saldırdılar. Bu suçun cezası ölümdür. Şu kişiler (ölüme) mahkum edildiler: (46 isimden oluşan liste)».

Yazıttan anladığımıza göre, Ephesos kenti, yine Ephesos'lular tarafından Sardeis'de inşa edilen Ephesos'lu Artemis tapınağına, tanrıça için bir elbise (*khiton*) ve bazı kutsal eşyaları götürmek (veya getirmek ?) üzere kutsal elçiler göndermişti. Ama Sardeis'li

45 kişilik bir grup bu heyete saldırmış ve

Artemis'in kutsal eşyalarına saygısızlık ederek büyük bir suç işlemişti.

Yazıtın bundan sonraki kısmında ölüm mahkumlarının adları, baba ve dedelerinin adları, kimilerinin meslekleri ile birlikte sıralanmaktadır. Listede hiçbir saldırganın mesleğinden söz edilmediğine göre, bu '**günahkârların**' tümü hayli genç yaşlarda olmalıydı. Bunlardan yalnızca ikisi Sardeis'li olmayıp, henüz yerini bilmediğimiz İbis adlı bir köyden, diğeri de Hierakome'den (Beyoba / Manisa) gelmeydi. Yazıtta, bu gençlerin bazılarının babalarının ya da dedelerinin yağ satıcısı, hamam işletmecisi, ayakkabı ve sandalet satıcısı, sarraf veya altın madeni işleticisi (?), kutsal ulak, kurbanlık boğa kesicisi vs. gibi esnaftan kimseler oldukları dikkate alınır, onların Sardeis kentinin köklü ailelerinin çocukları olduklarını düşünmek gerekir.

Bu gençlerin hangi nedenle böyle bir '**günah**' işlediklerini bilmek zor olmakla birlikte, burada Sardeis Artemisi'nin **(Artemis Sardiane)** cemaati ile Ephesos Artemisi'nin **(Artemis Ephesia)**

cemaati arasında bir büyük bir rekabet ve hatta bir sürtüşme olduğunu düşünmek mümkündür. Olasılıkla, Artemis Sardiane'ye tapınan Sardeis halkı, Artemis'in bir başka mezhebinin (Artemis Ephesia) kentlerinde düzenlediği törenlerden hoşnut değildi.

Ephesos'lu kutsal elçilere saldıran bu 46 Sardeis'li, Ephesos'luların şikayeti üzerine suçlanmış ve yargılama kuşkusuz Sardeis kentinde yapılmıştı. Ephesos'lular duruşmaya, tanrıça için görev yapan avukatlar (*proegoroi*) göndermişlerdi. Sardeis'deki bir yargılamaya avukat gönderebildiğine göre, Ephesos'un Sardeis üzerinde önemli bir etkisi olmalıydı. Bunun nedeni Ephesos'un büyük ve önemli bir ihraç limanı olmasıydı ve iç bölgelerdeki çoğu kent gibi, ticari çıkarlarını ön plana çıkararak Sardeis'lileri de Ephesos ile iyi geçinmek zorunda bırakmaktaydı.

[H. Malay](#)

KISA KAYNAKÇA:

P. Herrmann-H. Malay, *New Documents from Lydia*, 2007, 110-113, no. 84.

E.R.M. Dusinger, *Aspects of Empire in Achaemenid Sardis*, 2003. 120-122 ve 236-7.

Ph. Gauthier, *Nouvelles inscriptions de Sardes II*, 1989, 161-3.

Die Inschriften von Ephesos Ia, 1979, 6-9, no. 2.